

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೊಡುಗೆ

ಎಸ್. ಆರ್. ನಾಗಣ್ಣವರ*

*ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ವಿ.ಎಂ.ಕೆ.ಎಸ್.ಆರ್. ವಸ್ತದ ಕಲಾ, ವಿಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ವಿ. ಎಸ್. ಬಿ. ವಾಣಿಜ್ಯ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹುನಗುಂದ.

ಸಾರಾಂಶ (Abstract)

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ವ ಭಾರತದ 562 ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ವಿಜಯಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಗಳ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕೊಣ್ಣೂರು ದೇಸಾಯಿ ಮನೆತನದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೊಳಪಟ್ಟು ಕ್ರಿ.ಶ.1763-64 ರಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಮರಾಠಾ ಪೇಶ್ವೆ ಮಾಧವರಾವನು ತನ್ನ ಸೈನಿಕ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೊಂಕಣಸ್ಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬದ ರಾಮಚಂದ್ರರಾಯನ ಮಗ ಪರಶುರಾಮ ಪಟವರ್ಧನ ಎಂಬುವನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೊಳಪಡಿಸಿದನು. ಕ್ರಿ.ಶ.1811 ರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಮರಣಾನಂತರ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ್ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಮಗ್ರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದರೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಕಂಪನಿಯ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ.1821 ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರೊಂದಿಗೆ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಸಹಿ ಹಾಕಿದನು. ಈತನ ತರುವಾಯ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ.1840ರಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮರಣಹೊಂದಿದನು. ಕಾರಣ ಅವನ ದತ್ತು ಮಗ ಯಾದವಾಡದ ಅಂತಾಜಿರಾವ್‌ನ ಮಗ ಗಣಪತರಾವ್ ಅಧಿಕಾರರೂಢನಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.1853 ರ ಜನವರಿ 10 ರಂದು ಅಧಿಕಾರವಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಹೀಗೆ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದ ಗಾಳಿ ಬೀಸಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಆ ಗಾಳಿಯು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಜನರಲ್ಲಿಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆಯ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹರಡಿತು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನ ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಜಮಖಂಡಿ, ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ,

ಪೀಠಿಕೆ

ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆಂದು ಆಗಮಿಸಿದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಭಾರತದ ರಾಜಕೀಯ ಗೊಂದಲಗಳ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ದೇಶೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ವಿವಿಧ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸೌಲಭ್ಯದ ಆಸೆ ತೋರಿಸಿ

Please cite this article as: ನಾಗಣ್ಣವರ ಎಸ್. ಆರ್ (2021). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೊಡುಗೆ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಮಲ್ಟಿಡಿಸಿಪ್ಲಿನರಿ ಕನ್ನಡ ರಿಸರ್ಚ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಐಐಎಂಆರ್‌ಡಿ, 3(2), ಪು.ಸಂ. 69-77

ಅವರನ್ನು ತಮ್ಮ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ದೇಶದ ಜನರ ಮೇಲೆ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಆಡಲತ ನಡೆಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇವರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಅತಿಯಾದಾಗ ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ ಮೊದಲಗಿರೆ ದೇಶದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು.

ಕ್ರಿ.ಶ.1857ರ ಬ್ಯಾರಕ್‌ಪುರದ ಬಂಡಾಯದ ಪ್ರಭಾವ ಮೀರತ್, ದೇಹಲಿಯವರೆಗೆ ಪಸರಿಸಿತು. ಭಾರತೀಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ.1857 ರ ಮೇ 11 ರಂದು ದೇಹಲಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಬಹದ್ದೂರ ಮಹಮ್ಮದಖಾನನನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ನಾಯಕನಾಗುವಂತೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಆತನನ್ನು ಭಾರತದ ಸಾಮ್ರಾಟನೆಂದು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದರು. ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ.ಶ.1857ರ ಜೂನ್ 30ರಂದು ಪೇಶ್ವೆ ನಾನಾಸಾಹೇಬನನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸಿ ಉತ್ತರಪ್ರದೇಶದ ಬೀರೂರಿನಲ್ಲಿರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಪೇಶ್ವೆ ಸಮ್ರಾಟನೆಂದು ಘೋಷಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾಯಕನೆಂದು ಸಾರಿದರು. ಇದರಿಂದ ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯ ದೇಹಲಿಯ ಬಾದಷಹನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೂ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವಂತೆ ಪತ್ರ ಬರೆದನು. ಆ ಪತ್ರದಲ್ಲಿ “ಪುಣೆಯ ಶ್ರೀಮಂತ ನಾನಾಸಾಹೇಬ ಪೇಶ್ವೆಯು ದಿಲ್ಲಿಯ ಸಾಮ್ರಾಟ ಬಹದ್ದೂರಶಹಾನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.1857ರಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ, ಜಮಾದಾರರಿಗೆ, ದೇಶಮುಖ, ದೇಶಪಾಂಡೆ, ದೇಸಾಯಿ, ಪಟೇಲ್, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ನಾಯಕ, ಶೇಕಸನದಿ ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಖಡ್ಗ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಬೇಕು”¹ ಕಾಫೀರರಾದ ಇಂಗ್ಲೀಷರು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಮುಖವಾಡವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಮುಂದೆ ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ರಾಜದ್ರೋಹದ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತದಿಂದ ಸಿಂಹಾಸನಗಳ ಮೇಲಿದ್ದ ಅರಸರನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದರು. ಕೆಲವರನ್ನಂತೂ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಲು ಹಚ್ಚಿದರು. ಹಿಂದೂ ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಂ ದೊರೆಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟರು, ತಾವೇ ದೊರೆಗಳಂತೆ ದೇಶವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸತೊಡಗಿದರು. ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಮುಖವಾಡವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಈ ಕಾಫೀರರು ದೇಶದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತಗೊಳಿಸಿದರು ಹಾಗೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿದರು. ದೇಶದ ಜನರ ಆಸ್ತಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ವಂಚನೆಯಿಂದ ಮೃದು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮುಟ್ಟುಗೋಲು ಹಾಕಿದರು. ಮುಗ್ಧರೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರೂ ಆದ ನಮ್ಮವರನ್ನು ನಯವಾಗಿ ವಂಚಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಇವರನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಈ ಕಾಫೀರರನ್ನು ದಂಡಿಸಲು ನಾನು ದೇವರಿಂದ ನಿಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ² ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದನು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದ ದೇಶದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು, ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಹೋರಾಟಗಾರರಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದಂತಾಗಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿದರು. ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಟವರ್ಧನರ ಜಮಖಂಡಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನವೂ ಒಂದು.

¹ ಜೋಶಿ ಪ. ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ದರ್ಶನ. ಪು.12

² ಅದೇ. ಪು.13

1857ರ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪಾತ್ರ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದ 1857ರ ಮಹಾಬಂಡಾಯದ ಕಿಡಿ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿತು. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೆಲವು ಅರಸರು ಮಾತ್ರ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪರವಾಗಿಯೇ ನಿಂತಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಪಟವರ್ಧನರು ಕ್ರಿ.ಶ.1824 ರ ಕಿತ್ತೂರು ಚನ್ನಮ್ಮಳ ಬಂಡಾಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪರವಾಗಿದ್ದರೆ, 1857ರ ಮಹಾಬಂಡಾಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಉರ್ಫ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ್ ಪಟವರ್ಧನನು ನರಗುಂದದ ಬಾಸ್ಕರರಾವ್ ನೊಂದಿಗೆ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದನು³ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸಾತಾರ, ಕೊಲ್ಲಾಪುರ, ಸುರಪುರ, ಸಾಂಗ್ಲಿ, ಮೀರಜ್ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಿ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಜನರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಹೋರಾಟದ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸಿದನು. ಈ ಘಟನೆಯು ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ಅನುಮಾನ ಬರಲು ಕಾರಣವಾಗಿ, ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಾದ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ್ ಪಟವರ್ಧನನು ವಿಜಯಪುರದಲ್ಲಿ ಮದ್ದು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಗೂಡಚಾರರ ಮೂಲಕ ಕ್ರಿ.ಶ.1858ರ ಜನವರಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬನು ತನ್ನ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಆ ಮೂಲಕ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಬಂಡಾಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು ಜನರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಆಪಾದಿಸಿದ ಮ್ಯಾನ್ಸನ್‌ನು ಜಾಕೋಬನಿಗೆ ಪತ್ರವೊಂದನ್ನು ಬರೆದು ಈತನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾದ ಕೆಲಸವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದನು.⁴

ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟದ ತೀವ್ರತೆ ಅಧಿಕವಾಗುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡ ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರವು ತನ್ನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಜಮಖಂಡಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕ್ರಿ.ಶ.1858ರ ಜೂನ್ 22 ರಂದು ಅಪ್ಪಾ ಸಾಹೇಬನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಯಿತು. ಇವರನ್ನು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಬೆಳಗಾವಿ, ವೆಂಗುರ್ಲಾ, ರತ್ನಾಗಿರಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳ ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿರಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬರ ಬಲಗೈಯಂತಿದ್ದ ಅವನ ಸೇವಕ ಭೋಟುಸಿಂಗನನ್ನೂ ಸಹ ಬಂಧಿಸಿ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿಟ್ಟರು. ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬ ಬಂಧಿತನಾಗುವ ಮೊದಲೇ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಇಂದಿಗೂ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು 'ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬಾಂಚಿ ವಿಹಿರ'⁵ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಭೋಟುಸಿಂಗನನ್ನು ಅಪರಾಧಿ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಮರಣದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಜಮಖಂಡಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಗುಂಡುಹಾರಿಸಿ ಕೊಲೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಪಟವರ್ಧನರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಜನರಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಬಗ್ಗೆ ಭಯ ಉಂಟು ಮಾಡುವುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಸೇನಾ ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ಕ್ರಿ.ಶ.1859ರ ಜನವರಿ 7 ರಂದು ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬನು ನಿರಪರಾಧಿಯೆಂದು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿತು. ಇವರು

³ ವಗ್ಗರ ಎ ಬಿ.ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ: ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಪು.631

⁴ ಅದೇ. ಪು.632

⁵ ಅದೇ. ಪು.632

ಕ್ರಿ.ಶ.1859 ರ ಜೂನ್ 12ರಂದು ಮರಣ ಹೊಂದಿದರು. ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರಾದ ಅಂಬಾಜಿ ದೇವದಾರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಪ್ರಸಾದ ಎಂಬವರನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕ 1857ರ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲರು ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು.

ಬಂಗಾಳ ವಿಭಜನೆ ಮತ್ತು ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನ

1857ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರೋಧಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರೆ; ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪರವಾಗಿದ್ದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ವಿರುದ್ಧ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು ಸಿಡಿದೆದ್ದರು. ಅಧಿಕಾರದ ದಾಹದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯ ಲಾಭದಿಂದಲೋ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಆಂಗ್ಲರಂತೆ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಕೋರರಾದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಆಂಗ್ಲ ವಿರೋಧಿ ಹೋರಾಟವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಮುಂದಾದರು. 1905ರ ಬಂಗಾಳ ವಿಭಜನೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಆರಂಭವಾದ ವಂಗಭಂಗ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳು 'ಮುಷ್ಟಿ ಫಂಡ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹಣ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೋರಾಟ ನಿಧಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು. ಪ್ರಜೆಗಳು ತಮಗೆ ಬಂದಿರುವ ಬಹುಮಾನ, ಗೌರವಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆಂದು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟರು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಸದಸ್ಯರೊಬ್ಬರು ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಭರಣವೊಂದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಹುಡುಕಿ ಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ಬಹುಮಾನ ನೀಡಲಾಗುವುದು ಎಂದು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರನೊಬ್ಬ ಅದನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಾಗ ಮಾತಿನಂತೆ ಬಹುಮಾನ ನೀಡಿದರು. ತನಗೆ ಬಂದಿರುವ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ಆ ಯುವಕ ಪರಿಹಾರ ನಿಧಿಗೆಂದು ಬಂಗಾಳಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು.⁶ ಇದು ಜಮಖಂಡಿ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಹೋರಾಟದ ಪ್ರಭಲತೆಯನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. 1857ರ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಆಂಗ್ಲರ ಎದೆಯನ್ನು ನಡುಗಿಸಿತು ಮುಂದೆ 1858ರ ವಿಕೋರಿಯಾ ರಾಣಿಯ ಘೋಷಣಾ ಪತ್ರದಂತೆ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ದತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಯಿತು. ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥಾನಿ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಗಿತಗೊಳಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಬಹುತೇಕ ರಾಜರುಗಳು ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ ನಿಷ್ಠರಾದರು. ಮತ್ತು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬಂಡಾಯಗಳನ್ನು ಧಮನಮಾಡಲು ಅವರಿಗೆ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದರು. ವೈಸರಾಯ್ ಲಾರ್ಡ್ ಕ್ಯಾನಿಂಗ್‌ನ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಸ್ಥಾನೀ ರಾಜರುಗಳು ಆಂಗ್ಲರಿಗೆ "ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ತಡೆ ಒಡ್ಡಿನಂತಿದ್ದರು"⁷ ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಉರ್ಫ ಅಪ್ಪಾಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಕ್ರಿ.ಶ.1869ರಲ್ಲಿ ಚಿಂಚಣಕರ ಮನೆತನದಿಂದ ದತ್ತು ಮಗನಾಗಿ ಬಂದ ಪರಶುರಾಮ ಭಾಹು ಆಂಗ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿದ್ದನು.

ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಭಾವ :

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟಗಾರ ಬಾಲಗಂಗಾಧರ ತಿಲಕರ ಹೋರಾಟದಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತರಾದ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಯುವಕರು ಶಿವಾಜಿ ಮತ್ತು ಗಣೇಶೋತ್ಸವಗಳನ್ನು ವೈಭವದಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸ್ವದೇಶಿ

⁶ ಅದೇ.

⁷ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಎಚ್.ಎಸ್. ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ. ಪು.184

ಹೋರಾಟವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು. ತಾತ್ಕಾಲಿಕಾಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಅನಂತರಾತ್ ಬೆಳವಡಿ ಎಂಬ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಕ್ರಿ.ಶ.16ನೆಯ ಅಕ್ಟೋಬರ್ 1905 ರಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಸ್ವದೇಶಿ ಗಾಜಿನ ಕಾರ್ಖಾನೆಗೆ 'ಪೈಸಾಫಂಡ್' ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಮತ್ತು ಸ್ವದೇಶಿ ಚಳುವಳಿಯ ಮಹತ್ವದ ಕುರಿತಾಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ 'ವಾಗ್ಧಾನ್' ಎಂಬ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಿದರು. 1908ರಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಹೋರಾಟಗಾರರಾದ ತಿಲಕರನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಯುವಕರು ಇದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹನಮಂತರಾವ್ ಕೌಜಲಗಿ, ಗಂಗಾರಾಮ್ ಪೆಂಟರ್, ಶಿವಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ, ವಿ.ಟಿ.ಕಟ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್.ಪಿ.ದೇಶಪಾಂಡೆಯವರು ಒಂದಾಗಿ ಮುಧೋಳ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಕಾರ್ಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಮದ್ದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬಾಂಬ್ ತಯಾರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಊರಿನ ಕೆರೆಯ ಆಚೆಗಿದ್ದ ಸಯ್ಯದ ಸಾಹೇಬನ ಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಫೋಟಿಸಿದರು. ಪರಾಂಚೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ಸೋಸಿಯಲ್ ಕ್ಲಬ್' ನಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಈ ಸ್ಫೋಟದ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿ ತನಿಖೆಗೆ ಆದೇಶಿಸಿದರು. ಆಗ ಬಾಬುರಾವ್ ಭಕ್ಷಿ ಎಂಬವರು ಬಾವಿ ತೋಡಲು ಇಟ್ಟ ಸುರಂಗದ ಮದ್ದಿನ ಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಹೋರಾಟಗಾರರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಈ ಸ್ಫೋಟದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟಗಾರ ಶಿವಪ್ಪ ಪಾಟೀಲರು ತಮ್ಮ ಬಲಗೈ ಬೆರಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಸ್ಟ್ ರನ್ನ್ ಮೇಲೆ ಬಾಂಬ್ ಎಸೆದು ವಿಫಲರಾದಾಗ ಶಿವಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ ಮತ್ತು ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಊರನ್ನೇ ತೊರೆದರು. ಹೋರಾಟಗಾರರ ಕಾರ್ಯಕೇಂದ್ರವಾದ 'ಶಿವಾಜಿ ಕ್ಲಬ್' ಮುಚ್ಚಿಸಲಾಯಿತು⁸ ಒಂದೆಡೆ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಭಾರತದಿಂದ ಹೊರಹಾಕಲು ಹೋರಾಟಕ್ಕಿಳಿದಿದ್ದರೆ; ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಾದ ಪರಶುರಾಮ ಭಾಹು ಅವರು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಆ ಹೋರಾಟಗಾರರ ಹೋರಾಟವನ್ನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಗೊಳಿಸುವ ತಂತ್ರ ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಕ ಕಾರ್ಯ ಕೇವಲ ಮುಖವಾಡದಂತಿತ್ತೇ ಹೋರತು ನೈಜತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮ ಜಾಗತಿಕ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಂಗ್ಲರ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಫ್ರಾನ್ಸ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಈತನ ಸೇವಾ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಕಂಪನಿ ಸರ್ಕಾರ ಈತನಿಗೆ 'ಗೌರವ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್' ಎಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿತು. ಕ್ರಿ.ಶ.1924 ರ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಕಾರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಂಸ್ಥಾನದ ನಾಲ್ಕು ನೌಕರರನ್ನು ಹುದ್ದೆಯಿಂದ ವಜಾಗೊಳಿಸಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಮೇಲೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಹೇರಿದ ಒತ್ತಡವೂ ಒಂದಾಗಿರಬಹುದು. ಒಂದೆಡೆ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರ ಸಭೆ ಸಮಾರಂಭಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಬಂಧನೆಗಳನ್ನು ಹೇರಿದರೆ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ 1917 ರಲ್ಲಿ 'ಜಮಖಂಡಿ ಲೋಕಸಭಾ' ರಚನೆ, ಹೈಕೋರ್ಟ್ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಸಮೀತಿಗಳ ರಚನೆಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದರು. ಮುಂದೆ 1927 ರಲ್ಲಿ ಜಮಖಂಡಿ ಲೋಕಸಭೆಯು 'ಜಮಖಂಡಿ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಈ ಪರಿಷತ್ ಅಧಿವೇಶನಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಹೊರಗಿನ ನಾಯಕರನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಆ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ

⁸ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ-3, ಪು.632

ತ್ಯಾತ್ಯಾ ಸಾಹೇಬ್ ಕೇಳ್ಕರ್, ವಿಜಯಪುರದ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಕೌಜಲಗಿ, ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಜೋಶಿ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಕ್ಕಲಿಯ ಅಂದಾನೆಪ್ಪ ದೊಡ್ಡಮೇಟಿ, ಟಿ.ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯ, ಎಚ್.ಸಿ.ದಾಸಪ್ಪ, ಬಿ.ಜಿ.ಕೇರ್ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ವಿರೋಧಿ ಬಂಡಾಯದ ಬೆಂಕಿ ದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿ ಹರಡಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಭಯಗೊಂಡ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಲ್ಲರೂ ಒಂದಾಗಿ ಒಂದು ಒಕ್ಕೂಟ ರಚಿಸಲು ಮುಂದಾದರು ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಕ್ರಿ.ಶ.1928 ರಲ್ಲಿ ಕುಂದಗೋಳದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಜಾರಿಷತ್ ಅಧಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಈ ಒಕ್ಕೂಟ ರಚನಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು 1930 ರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು 'ರಾಜಕುಮಾರರ ಮಂಡಳಿಯಲ್ಲಿ' [ಚೇಂಬರ್ಸ್ ಆಫ್ ಪ್ರಿನ್ಸಸ್] ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಲಾರ್ಡ್ ಇರ್ವಿನ್ ಅವರ ಮೇಲೆ ಮಾಡಲಾದ ದಾಳಿಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾ ಇಂದೊಂದು ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿಗಳು ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದವರು ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ಯ⁹ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆಂಗ್ಲರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಇವರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಿವಿ ಕೊಡದ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಹೋರಾಟಗಾರರು ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬುತ್ತಾ ಸಂಸ್ಥಾನದಾದ್ಯಂತ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿಸಿದರು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಟಗಾರ ಅನಂತರಾವ್ ಸಾಬಡ್ ಅವರು 'ಸಂಸ್ಥಾನಿ ಸ್ವರಾಜ' ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಜನವಿರೋಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಟೀಕಿಸಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಜನರ ಅವಗಾಹನೆಗಾಗಿ ತರುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವರನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಅನುಯಾಯಿಯೋರ್ವನು ಕೊಲೆಮಾಡಿದನು.¹⁰ ಕುಂದಗೋಳದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು ಕ್ರಿ.ಶ.1938ರ ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಷತ್ ಮತ್ತು ಸಂಶಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್ ಸಭೆಯನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದರು. ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಸ್ಥಳೀಯ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡದೇ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳ ವರದಿ ಮಾಡಲು ಪತ್ರಕರ್ತರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ವೈಭವದ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿದರು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಬ್ರಿಟಿಷರು ದೇಶೀಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ತಡೆಗೋಡೆಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು.

ಜಮಖಂಡಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ನಾರಾಯಣ ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಹರ್ಡೇಕರ ಅವರಿಗೆ ಉನ್ನತ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆಂದು ಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ 1000 ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರೆಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಒಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಜಮಖಂಡಿಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಹಣದಿಂದಲೇ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಜನರ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದರು. ಸಂಭವನೀಯ ಹೋರಾಟದ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಕ್ರಿ.ಶ.1938ರ ಜೂನ್ 26 ರಂದು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ "ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡವನ್ನು ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಮುಂದೆ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರೈತರು

⁹ ಅದೇ.

¹⁰ ಅದೇ.

ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಅಹಿಂಸಾ ತತ್ವದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಭಾರವಾದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿನಮ್ರತೆಯಿಂದಲೇ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಮನವಿ ಸಲ್ಲಿಸಿ ವಿಫಲರಾಗಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ವಿರುದ್ಧ ಕರನಿರಾಕರಣೆ ಚಳುವಳಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲು ಮುಂದಾದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಜಮಖಂಡಿ ಪ್ರಜಾಸಂಘದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹನಮಂತರಾಯರು ಬೆಂಬಲ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿ 38 ವರ್ಷಗಳ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮನ್ನಾ [ತಹಕೂಬ್] ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ರೈತರ ಪರವಾಗಿ ಅವರು 1938ರ ಜೂನ್ 16 ರಂದು ಮನವಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಈ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಕೆಲವು ರೈತರ ಮನೆಗಳನ್ನು ತೆರಿಗೆ ಕೊಡದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಆದರೂ ರೈತರು ಧೈರ್ಯಗುಂದದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮನವಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಮನವಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಆಗಸ್ಟ್ 1, 1939 ರಂದು ಒಂದು 788/1939ರ ಹುಕುಂ ಹೊರಡಿಸಿದರು. ಆ ಹುಕುಂ ಪ್ರಕಾರ ಟಕ್ಕಳಕಿ ಗ್ರಾಮದ ಕಪ್ಪು ಭೂಮಿಯ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ತಹಕೂಬ್ ನೀಡಲಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಆದರೆ ರೈತರಿಗೆ ಇದು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಗೆ ಮನ್ನಾ ಮಾಡಿ ಮರುವರ್ಷ ಎರಡು ವರ್ಷದ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದ ಪುನಃ ರೈತರ ಹೋರಾಟ ಮುಂದುವರೆದು ಕೊನೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಚರ್ಚೆಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರು. ಆಗ 1940ರ ಜೂನ್ 24ರ ಚರ್ಚೆ ಫಲಪ್ರದವಾಗಿ ರೈತರಿಗೆ ತೆರಿಗೆಯ ವಸೂಲಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ರಿಯಾಯತಿ ತೋರಿಸಲಾಯಿತು.

ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳ ನಡುವೆ ಮುಸುಕಿನ ವಿರೋಧಿ ಹೋರಾಟಗಳು ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡೇ ಸಾಗಿದವು. ದಕ್ಷಿಣ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲು ರಂಗರಾವ್ ಆರ್ ದಿವಾಕರ ಅವರು ಶಹಪುರದಲ್ಲಿ ಸಭೆಯನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದರು. ಈ ಸಭೆಗೆ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಸಾಬಡೆ ಮತ್ತು ರಾನಡೆಯವರು ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರು. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಶ್ರೀ ಚನ್ನಬಸಯ್ಯ ಸೂಳಿಕೇರಿಮಠ ಅವರು ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಬರುವ ಮರೆಗುದ್ದಿ, ಅಲಬಾಳು, ಮೈಗೂರು, ಮತ್ತುರು, ಶಿರಗುಪ್ಪಿ, ಕುಳಳ್ಳಿ, ಆಸಂಗಿ ಮತ್ತು ನಾವಲಗಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿನೀಡಿ ಖಾದಿಪ್ರಚಾರ, ಹರಿಜನೋದ್ಧಾರ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಜನ ಜಾಗೃತಿ ಮೂಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು, ಇದರಿಂದ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್‌ಗೆ ಅಪಾರ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜನರು ಸದಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅರಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಈ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಹೃದಯ ನಡುಗುವಂತಾಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಜನಪರ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವೆನಿಸಿತು. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ 20ನೆಯ ನವೆಂಬರ್ 1940 ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ 34ನೆಯ ಜನ್ಮದಿನದಂದು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದರು. ತೆರಿಗೆಯ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲಾರದೆ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ರೈತರ ಕಂದಾಯವನ್ನು 7659 ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತಹಕೂಬ್ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ರೈತರು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟರು.

ಮುಂದೆ ಜಮಖಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಘಟನಾ ಸಮಿತಿಯು ಸಭೆಯನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಿದಾಗ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ನಿಗದಿ ಪಡಿಸಿರುವ ಹಣಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣವನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಮತ್ತು ರಾಜಾಸಾಹೇಬರು ಖಾಸಗಿ ಬಾಬತ್ತುಗಳು ಯಾವವು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಮಂಡಳಿಗೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಡಾ.ಹುಲ್ಕಾಳಕರ ಅವರು

ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆಳುವ ಅಧಿಕಾರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೋ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೂ ಇದೆ ಅದುವೇ ಅವರ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ 'ದ್ವೀದಳ ಆಡಳಿತ ಪದ್ಧತಿ'ಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಖಾಸಗಿ ಖರ್ಚು ಉತ್ಪನ್ನದ 100ಕ್ಕೆ 10ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಆಗಬಾರದು ಎಂಬ ವಿದೇಯಕವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅಸೆಂಬ್ಲಿಗೆ ಸದಸ್ಯರು ಚುನಾವಣೆಯ ಮೂಲಕ ಆರಿಸಿ ಬಂದವರಾಗಿರಬೇಕೇ ವಿನಃ ನಾಮಕರಣಗೊಂಡವರಾಗಿರಬಾರದು ಎಂಬ ವಿಧೇಯಕವು ಅಂಗೀಕಾರವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ 6ನೇ ಜೂನ್ 1941ರಲ್ಲಿ ತುಂಗಗಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ನಾಯಕ ಶ್ರೀ.ಟಿ.ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಜಮಖಂಡಿ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್ತಿನ 9ನೆಯ ಅಧಿವೇಶನ ಆಯೋಜನೆಗೊಂಡಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೇ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸಬೇಕು, ನೇಕಾರರ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಆಡಳಿತ ಭಾಷೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಮುಂತಾದ ಕೆಲವು ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಯಿತು.

1942 ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದೇಶದಾದ್ಯಂತ ಬ್ರಿಟಿಷರೇ ಭಾರತ ಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳುವಳಿಯ ಕಾವು ಏರುತ್ತಲೇ ಸಾಗಿತ್ತು. ಇದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳಿಯು 1942ರ ಅಕ್ಟೋಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಾಬಡೆಯವರ ನಿವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಾಗ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಬ್ಬರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಓರ್ವ ದಿವಾನನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಮಂಡಳಿಯು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಂದಾಗ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಸುಧಾರಣೆಗಳು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಮನವಿ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಈ ಸಭೆಯು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಒಂದೆಡೆ ಎರಡನೆಯ ಮಹಾಯುದ್ಧ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭಾರತಬಿಟ್ಟು ತೊಲಗಿ ಚಳುವಳಿಯ ತೀವ್ರತೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಯಾವರೀತಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವುದೋ ಎಂಬ ಭಯ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಓರ್ವ ಹೋರಾಟಗಾರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ಕುರಿತು "ನೀವು ಲಂಡನ್ನಿನ ಕಡೆಗೆ ಗಮನವಿಟ್ಟು, ದೇಹಲಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾ ಪುಣೆ, ಮುಂಬಾಯಿಗಳಂತ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬಂಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ನಿಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಜೆಗಳತ್ತ ಗಮನ ಹರಿಸಿ; ನಿಮ್ಮನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅಳಿಸುವುದು ಆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆಯೆದ್ದು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ತಮ್ಮದೇ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವನ್ನಾಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿದೇಶಿಯರು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಭಾರತೀಯರನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಪಿಮುಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡಾಯವೆದ್ದ ಮೊದಲಿಗರೇ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು. ದೇಶದ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಸ್ಥಾನವೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಳ್ಳುಮಾಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರೂ ಸಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಭಾರತಾಂಬೆಯನ್ನು ಆಂಗ್ಲರ ಕಪಿಮುಷ್ಠಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಮಖಂಡಿಯ ಪಟವರ್ಧನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ದೇಶ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯಗೊಂಡಾಗ ಅಂದಿನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಪ್ರಜೆಗಳಂತೆ ಸಂಭ್ರಮಪಟ್ಟಿದ್ದೂ ಉಂಟು.

ಪರಾಮರ್ಶನ/ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಕೃಪ ಜೋಶಿ (1998). ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮ ದರ್ಶನ. 'ಅರ್ಥವಿಕಾಶ' ಪ್ರಕಾಶನ, ಕನ್ನಡ ವಾರಪತ್ರಿಕೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.
- ವಗ್ಗರ ಎ ಬಿ. ಜಮಖಂಡಿ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ: ಬಾಗಲಕೋಟೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ.
- ವಗ್ಗರ ಎ ಬಿ. ಮತ್ತು ಎಂ.ಆರ್.ಜರಕುಂಟಿ. (2012). ರಾಮದುರ್ಗ ಸಂಸ್ಥಾನ : ವಿಮೋಚನಾ ಹೋರಾಟ, ಲಡಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ.
- ಬಿಪಿನ್ ಚಂದ್ರ (ಮೂ.), ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಎಚ್.ಎಸ್. (ಅನು.) ಆಧುನಿಕ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸ. ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ನಾಗಣ್ಣವರ ಎಸ್.ಆರ್. (2010). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಹುನಗುಂದ ತಾಲೂಕಿನ ದೇಶಗತಿ ಮನೆತನಗಳ ಪಾತ್ರ ಯು.ಜಿ.ಸಿ.ಪ್ರಾಯೋಜಿತ ಕಿರು ಸಂಶೋಧನಾ ವರದಿ.
- ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್, ಎನ್.ಪಿ. (1991). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಗಂಗೆಯ ಸಾವಿರ ತೊರೆಗಳು, ನವಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ (1974). ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು. ಗೀತಾ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು.
- ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ (1992). ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳುವಳಿ, ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣ ಟ್ರಸ್ಟ್ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.